

اسلام و پژوهش‌های روان‌شناختی

سال نهم، شماره اول، پیاپی ۱۹، بهار و تابستان ۱۴۰۲ (ص ۸۱-۹۳)

بررسی مقایسه‌ای سطح شادکامی والدین دارای یک و چند فرزند

Comparing the level of Happiness of Parents with One or More Children

علی بیات/ دانشجوی دکتری روانشناسی، گروه روان‌شناسی، پژوهشکده علوم رفتاری، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، ایران.

Ali Bayat / PHD student of psychology, Department of Psychology, research institute of Hawzah and University, qom, Iran.

abayat@rihu.ac.ir

چکیده

این پژوهش، با هدف مقایسه سطح شادکامی والدین دارای یک فرزند و والدین دارای چند فرزند انجام شده است. روش پژوهش توصیفی، از نوع علی-مقایسه‌ای و ابزار پژوهش پرسشنامه شادکامی آکسفورد (۱۹۸۹) می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش کلیه معلمان دارای فرزند استان قم می‌باشد. بدین منظور در این پژوهش، تعداد ۱۲۰ معلم مرد و زن (۳۵ تا ۵۵ سال) از دو گروه والدین تک فرزند (۳۷) و چند فرزند (۸۳) به روش خوشه‌ای تصادفی به عنوان نمونه انتخاب شدند. شرکت‌کنندگان به گویه‌های پرسشنامه شادکامی آکسفورد پاسخ دادند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد تفاوت معناداری بین میزان شادکامی در دو گروه والدین تک فرزند و والدین دارای چند فرزند وجود دارد و والدین دارای فرزندان متعدد نسبت به والدین دارای یک فرزند، میزان بالاتری از شادکامی برخوردار هستند. **کلیدواژه‌ها:** شادکامی، والدین تک فرزند، والدین چند فرزند.

Abstract

The aim of this study was to compare the level of happiness of parents with one child and parents with several children. The research method is causal-comparative and the research tool was the Oxford Happiness Questionnaire (1989). The population of this study was all teachers with children in Qom province. In this study, 120 male and female teachers (35-55 years old) from two groups of parents with one child (37) and several children (83) were selected by random cluster sampling. Participants responded to the Oxford Happiness Questionnaire items. The results show that there was a significant difference between the level of happiness in the two groups of parents with one child and parents with several children and parents with several children has a higher level of happiness than parents with one child.

Keyword: happiness, parents with one child, parents with several children.

مقدمه

خانواده به عنوان یک ساختار اجتماعی اساسی، نهادی است که در قالب آن وظیفه اجتماعی جایگزینی و تجدید نسل تحقق می‌یابد (شبیخی، ۱۳۸۳، ص ۱۱۰). کانون خانواده که به تشکیل آن بسیار سفارش شده است (حر عاملی، ۱۴۰۹، ص ۲۴ و ۲۵) با وجود فرزندان گرمی خاصی می‌یابد. در متون اسلامی یکی از اهداف ازدواج، تکثیر نسل می‌باشد و فرزندان از ارکان مهم خانواده محسوب می‌شوند. شاهد بر این امر روایات فراوانی است که یکی از صفات تحسین شده همسر، «ولود» به معنای زیاد فرزندآور بودن، است. امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «تَزَوَّجُوا بِكُرًّا وَلَوَادًا، وَلَا تَزَوَّجُوا حَسَنَاءَ جَمِيلَةً عَاقِرًا! فَإِنَّ أَبَاهُ بِكُمْ الْأُمَمَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ: با دختر باکره‌ای که فرزند زیاد می‌آورد ازدواج کنید و با زن زیبایی که نازا و عقیم می‌باشد، ازدواج نکنید، زیرا من به فزونی جمعیت شما در روز قیامت، بر سایر امت‌ها مباحثات می‌کنم» (حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۱۴، باب ۱۶، ص ۳۳). اگرچه خودداری از داشتن فرزند یا تعدد آن، گرایشی است که با تأثیرپذیری از فرهنگ غرب به وجود آمده و در جوامع اسلامی نیز طرفدارانی یافته است، اما با نگاهی به آموزه‌های دینی به طور قطع، فرزندان می‌توانند تأثیرات مثبت و سازنده‌ای در زندگی والدین داشته باشند. از این رو، در روایات به فرزندآوری و تعدد فرزند توصیه فراوان شده است (مجلسی، ۱۴۰۴، ج ۱۰۰، ص ۲۲). در متون اسلامی و سیره ائمه علیهم السلام از فرزند با تعبیری همچون میوه دل و نور دیده (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۳، ص ۱۱۳)، مایه خوشبختی و کسی که انسان را یاری می‌کند و نیز مایه رحمت و غفران الهی یاد شده است (حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۱، ص ۳۵۷). همچنین متون دینی یکی از ویژگی‌های خانواده متعادل را شادکامی^۱ در برابر تلخ‌کامی و افسردگی^۲ ذکر کرده‌اند (محمد رضا شرفی، ۱۳۸۱). اگرچه متون دینی در خصوص تعداد فرزندان ساکت است، اما شواهد روایی فوق نشانگر اولویت خانواده‌ی گسترده و پرجمعیت است.

زنان و شوهران جوان، عمدتاً به دلیل مشکلات اقتصادی و روحیه رفاه‌طلبی و خوش‌گذرانی، از داشتن فرزند امتناع می‌ورزند؛ برخی نیز به دلیل مشکلات تربیتی از داشتن فرزند بیشتر اکراه دارند. بیماری‌ها، مشکلات و اختلالات روانی و بزه‌کارهای اجتماعی از دیگر عوامل روی‌گردانی والدین از داشتن فرزند است (شجاعی، ۱۳۸۶، ص ۳۳۳). همچنین در

1. happiness.

2. depression.

سال‌های اخیر، با توجه به تبلیغات گسترده‌ای که در زمینه کاهش تعداد فرزند صورت گرفته، و نیز برخی از پژوهش‌ها که بیانگر ویژگی‌های مثبت تک‌فرزندها در زمینه عاطفی-رفتاری بوده است، برخی والدین، به داشتن یک فرزند بسنده و برخی دیگر، تمایل به داشتن تنها یک فرزند دارند (هراتیان و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۹۴). نتایج ادبیات پژوهش‌ها در زمینه پدیده تک‌فرزندی به دو صورت متناقض ارائه شده است؛ برخی تحقیقات بیانگر تأثیرات سوء و مشکلات رفتاری است که تک‌فرزندی می‌تواند برای کودک داشته باشد (لیسن و بلانتون^۱، ۲۰۰۱). بیرد و همکاران (۱۹۹۳) معتقدند تک‌فرزندان در مقایسه با کودکانی که خواهر و برادر دارند از استقلال کمتری برخوردارند. پژوهشگران همچنین فقدان مهارت‌های همکاری و یاری‌رسانی، افزایش میزان خودمحوری و ضربه‌های روانی شدید ناشی از کمبود توجه در محیط بیرونی را از دیگر پیامدهای تک‌فرزندی برشمردند (بیاتی، ۱۳۸۳، ص ۲۹). از سوی دیگر، نتایج برخی تحقیقات نشان‌دهنده ویژگی‌های مثبت تک‌فرزندی در زمینه عاطفی و رفتاری بوده است. برای نمونه سردارپور و همکاران (۱۳۸۲) در مقایسه فراوانی اختلالات رفتاری در بین کودکان تک‌فرزند و چندفرزند، نتیجه گرفته‌اند که فراوانی اختلال سلوک و نقص توجه در کودکان خانواده‌های چندفرزند به مراتب بیشتر از تک‌فرزندها است. پوستون و یو (۱۹۸۶) نشان دادند که تک‌فرزندان در مقایسه با بچه‌های دارای خواهر یا برادر، از پیشرفت تحصیلی بالاتری برخوردارند، زمینه همکاری آنان بیشتر و درجه خصومت آن‌ها کمتر است (بیاتی، ۱۳۸۳، ص ۲).

الگوی حاکم بر روان‌شناسی در گذشته بیشتر بر درمان کمبودها و رفع ناتوانی‌ها، آسیب‌ها و ضعف‌ها معطوف بوده است و با وجود اهمیت و تأثیر هیجان‌ات مثبتی نظیر شادکامی، پژوهش‌های کمتری به این مقوله اختصاص داده شده است (احمدی، ۱۳۹۱، ص ۴۳). در سالهای اخیر با کارهای سلیگمن^۲ و همکاران وی در روان‌شناسی، جنبشی به نام روان‌شناسی مثبت^۳ ایجاد شده است. از مفاهیم بنیادی مطرح در جنبش روان‌شناسی مثبت‌نگر، مفهوم شادکامی است. بر اساس دیدگاه روان‌شناسان، دو نوع شادکامی وجود دارد: نوعی از آن متأثر از شرایط محسوس زندگی، همچون زناشویی، تحصیل، شغل، و به‌طور کلی امکانات مالی و رفاهی است، که به آن وجه عینی شادکامی گویند؛ نوع دیگر آن، متأثر از حالات درونی

1. Lisen. C- Blanton.p.w.

2. Seligman.

3. Positive psychology.

و ادراکات شخصی است که از آن به شادکامی ذهنی یا احساس شادکامی تعبیر می‌شود (شفیعی، ۱۳۹۱). به رغم اهمیت و تأثیر شادکامی در زندگی، بیشتر مطالعات روان‌شناسی قرن بیستم بر اختلالات، نظیر افسردگی، اضطراب^۱ و اختلالات عاطفی تمرکز یافته است تا بر هیجان‌ات مثبتی، نظیر شادکامی. همچنین آسیب‌هایی که پدیده تک‌فرزندی بر والدین می‌گذارد عمدتاً به صورت نظری مورد توجه قرار گرفته است. روان‌شناسان از رابطه میان تعدد فرزند با هویت و اعتبار اجتماعی والدین سخن به میان آورده‌اند و عدم تعدد فرزند را عاملی برای تنهایی سریع والدین، کاهش کارآمدی و ناپختگی شخصیت آنها برشمرده‌اند (محمودیان و پور رحیم، ۱۳۸۱، ص ۹۳). همچنین یکی از ویژگی‌های خانواده‌های تک‌فرزند توجه و حساسیت افراطی والدین به تنها فرزندشان می‌باشد که عاملی برای نگرانی و اضطراب والدین شمرده می‌شود (DSM IV، ۱۹۹۴، به نقل از دادستان ۱۳۷۶، ج ۱). از سوی دیگر به هر دلیلی خواه ازدواج، فرار، مهاجرت، یا فوت فرزند کانون خانواده تک‌فرزند سریع‌تر با نشانگان آشیانه خالی^۲ روبه‌رو خواهد شد. نشانگان آشیانه خالی نه فقط به معنای از دست دادن (یا خارج شدن فرزندان از خانه)، بلکه به معنای پیامدهای رنج‌آور ناشی از این مسئله برای والدین است (موان و وتینگتون^۳، ۱۹۹۹؛ به نقل از فاطمه مهدی‌یار، خیری و حسینی، ۱۳۹۳، ص ۱۸). غیبت فرزند در چنین خانواده‌هایی باعث افزایش تعارضات زناشویی می‌گردد، یا به خاطر احساس پوچی و فقدان معنای زندگی والدین، حالت افسردگی (گلدنبرگ^۴، ۱۳۸۲؛ ترجمه حمیدرضا حسین شاهی برواتی و نقشبندی) و احساس نومیدی به آنها دست می‌دهد (کارتر و مک‌گلدریک^۵، ۱۹۸۸؛ به نقل از محمد خالدیان و سهرابی، ص ۸۴). حاجی غلامی (۱۳۹۱) در تحقیقی در این زمینه به این نتیجه رسید که بین دو گروه والدین تک‌فرزند و چندفرزند از لحاظ افسردگی و اضطراب، تفاوت معناداری وجود ندارد. اگرچه والدین تک‌فرزند از رفاه اقتصادی بیشتری برخوردارند و احتمالاً بتوانند صمیمیت عمیق با فرزندان برقرار کرده و تمام توجه خود را به یک فرزند معطوف ساخته و او را به گونه‌ای که می‌پسندند تربیت کنند (پیک هارت، ترجمه حاجی‌زاده، ۱۳۸۹).

1. Anxiety.

2. Empty-nest syndrome.

3. Moen & Wethington.

4. Gldnbtg.

5. Cater, E. & Mc Goldrick, M.

بر اساس متون دینی، شادکامی برای خداوند ارزش دارد. در سایه چنین شادی حقیقی است که بشر به سعادت و خوشبختی می‌رسد (شفیعی به نقل از علوی و رنجبر شورآبادی، ۱۳۹۱). مطالعات متعددی از جمله فرانسویس^۱ و همکاران (۲۰۰۰) حیدری رفعت و عنایتی فر (۱۳۸۹) ارتباط مثبت بین شادکامی و باورهای مذهبی را نشان داده‌اند. تحقیقات صورت گرفته همبستگی بین ازدواج و شادکامی را تأیید می‌کند (ماستکاسا، ۱۹۹۴) و به عقیده ماستکاسا عقیده بیشتر محققان این است که همبستگی ازدواج و شادکامی، اساساً وابسته به آثار سودمند ازدواج است. ولایارد (۲۰۰۵) یکی از عوامل مؤثر بر شادکامی در زندگی را روابط خانوادگی می‌داند.

با این حال، نظام خانواده و تکثیر نسل دچار مشکلات و چالش‌های اساسی شده است، به‌گونه‌ای که اساس و تمامیت آن نیز در معرض خطر می‌باشد. این موضوع به خصوص در جوامع اسلامی با توجه به سنت‌های اصیل و نهادینه شده آن، از اهمیت روز افزونی برخوردار است. این جوامع در حال حاضر با تأثیرپذیری از تحولات اجتماعی، صنعتی و علمی که امروز بر جهان سایه افکنده است، دچار چالشی جدی‌تر شده است و باورها، اخلاقیات و سنت‌های فرهنگی و بومی آن به سستی و تزلزل گراییده است. بر اساس درک ضرورت فوق، تقویت نظام خانواده و کاهش آسیب‌های آن، مسئله‌ای است که مطالعات و پژوهش‌های گسترده‌ای را می‌طلبد.

بر این اساس، بررسی ادبیات پژوهشی نشان می‌دهد در چندین پژوهش داخلی به مقایسه کیفیت زندگی زوجین تک‌فرزند و بیش از دو فرزند (نعیمی و دیگران، ۱۳۹۸)، تعارضات زناشویی، باورهای غیرمنطقی، روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه و پایبندی مذهبی والدین دارای یک و چند فرزند (هرایتان و دیگران، ۱۳۹۴) پرداخته شده است. علاوه بر این، عطاری و دیگران (۱۳۸۵)، رحیمی (۱۳۸۸) و الماسی و دیگران (۱۳۸۱) به بررسی رابطه میان متغیرهای حوزه زناشویی و تعداد فرزند پرداخته‌اند. همچنین، پژوهشی با رویکرد دینی و روان‌شناختی (هروی و دیگران، ۱۳۹۹) افسردگی، اضطراب و کاهش یاری‌رسانی را از آسیب‌های تک‌فرزندی شمرده است. در میان تحقیقات خارجی نیز لی^۲ و دیگران (۲۰۱۵) به صورت کلی تأثیر تک‌فرزندی بر والدین و کریین^۳ (۲۰۱۱) آثار تک و چند فرزند را بر

1. Francis et al.

2. Li, Y.

3. Kryne. C.

ساختار خانواده بررسی کرده‌اند. از سوی دیگر، پژوهش هاشم‌بیگی و سروقند (۱۳۹۴) به بررسی شادکامی، اعتماد به نفس و سازگاری؛ افشار و ربیعی‌نژاد (۱۳۹۵) انگیزش پیشرفت؛ اغیاری و دیگران (۱۳۹۶) خودکارآمدی؛ زارعی توپخانه (۱۳۹۴) ویژگی‌های شخصیتی و رضایت از زندگی؛ صادقی و روشن‌نیا (۱۳۹۴) تاب‌آوری؛ فیاضی (۱۳۹۵) عملکرد خانواده و خودمتمایزسازی و ساطوریان و دیگران (۱۳۹۳) مشکلات رفتاری میان کودکان، نوجوانان و دانشجویان تک و چند فرزند پرداختند. همچنین، خیرالهی و دیگران (۱۳۹۵) همبستگی میان دو متغیر شادکامی و سلامت روان را با تعداد فرزند در دختران نوجوان بررسی کردند. در پایان، همان‌طور که تحقیق مرور سیستماتیک خلیلیان (۱۳۹۷) نشان می‌دهد بیشترین سیر پژوهش در این موضوع به سمت بررسی مقایسه‌ای ویژگی‌های تک‌فرزندان و چندفرزندان حرکت کرده و از تحقیقاتی که تأثیر تک‌فرزندی را بر والدین یا ساختار خانواده بررسی کند، غفلت شده است. بنابراین این تحقیق، به دنبال بررسی این است که آیا بین شادکامی والدین تک‌فرزند و چندفرزند تفاوت معناداری وجود دارد یا خیر؟

روش پژوهش

روش این پژوهش، از نوع همبستگی است. با توجه به اینکه هدف اصلی این پژوهش مقایسه سطح شادکامی والدین تک‌فرزند و چندفرزند است و والدین در دو گروه تک‌فرزند و چندفرزند به‌عنوان عاملی که احتمال دارد با متغیر وابسته (سطح شادکامی) رابطه داشته باشد، به‌عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شده‌اند، این پژوهش از نوع پژوهش‌های علی-مقایسه‌ای می‌باشد.

جامعه آماری این پژوهش، کلیه معلمان منطقه چهار استان قم می‌باشد. در این پژوهش، تعداد ۱۲۰ معلم مرد و زن (۳۵ تا ۵۵ سال) از دو گروه والدین تک‌فرزند (۳۷ نفر) و چندفرزند (۸۳ نفر) به روش تصادفی^۱ و از نوع نمونه‌گیری خوشه‌ای^۲ به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. به این ترتیب در ابتدا، فهرستی از کلیه مدارس ناحیه آموزش و پرورش منطقه ۴ استان قم تهیه و از بین آن‌ها تعداد ۱۷ مدرسه به‌صورت تصادفی انتخاب شدند. سپس از میان ۱۷ مدرسه تعدادی معلم تک‌فرزند و چندفرزند به‌صورت تصادفی انتخاب شدند و پرسشنامه‌ها در اختیار آنان قرار گرفته شد. معیار ورود معلمان به پژوهش تأهل و فرزنددار بودن آنان بود.

1. Random.

2. Cluster Sampling.

داده‌ها از طریق نرم‌افزار spps نسخه ۱۸ و در دو بخش روش‌های آمار توصیفی (میانگین و انحراف معیار) و استنباطی (آزمون t برای دو گروه مستقل) تجزیه و تحلیل شد.

ابزار گردآوری اطلاعات؛ پرسشنامه شادکامی آکسفورد^۱ درمیان پرسشنامه‌های مختلف شادکامی جایگاه ویژه‌ای دارد و در پژوهش‌های چندی به کار رفته است. این پرسشنامه در سال ۱۹۸۹ توسط آرجیل و لو^۲ تهیه شده است. چون آزمون بک یکی از موفق‌ترین آزمون‌های افسردگی بوده است، آرجیل پس از رایزنی با بک بر آن شد تا جملات مقیاس افسردگی بک^۳ را معکوس کند. بدین ترتیب ۲۱ ماده تهیه شد. سپس ۱۱ ماده به آن افزوده شد، تا سایر جنبه‌های شادکامی را دربرگیرد. بعد از آن، این سیاهه ۳۲ ماده‌ای در مورد ۸ دانشجو اجرا و از دانشجویان خواسته شد تا گزینه را مرتب و درباره روایی صوری پرسش‌ها نیز قضاوت کنند. این امر سبب تغییر برخی مواد آزمون و نیز حذف سه ماده گردید. بنابراین فرم نهایی سیاهه ۲۹ ماده دارد (آزموده، شهیدی و دانش ۱۳۸۶). هنگام اجرا از آزمودنی خواسته می‌شود جملات هر گروه را در پرسشنامه به دقت بخواند، سپس جمله‌ای را علامت بزند که بهتر از همه طرز احساس او را در روزهای اخیر مشخص می‌کند. در همه ۲۹ گروه به گزینه الف نمره ۰، به گزینه ب نمره ۱، و به گزینه ج نمره ۲، و به گزینه د نمره ۳، تعلق می‌گیرد. بنابراین دامنه نمرات بین صفر تا ۸۷ قرار می‌گیرد (دانش، ۱۳۸۹). به منظور بررسی اعتبار و روایی فهرست شادکامی آکسفورد، آرجیل (۲۰۰۱) نمونه‌ای متشکل از ۱۴۲ مرد و ۲۲۷ زن ایرانی، ۱۸ تا ۵۳ سال میانگین ۲۵ فهرست شادکامی آکسفورد، پرسشنامه شخصیتی آیزنک، و فهرست افسردگی بک، را تکمیل کردند. بررسی همسانی درونی فهرست شادکامی آکسفورد نشان داد که تمام ۲۹ گزاره این فهرست با نمره کل همبستگی بالایی داشتند. آلفای کرونباخ برای کل فهرست برابر با ۰/۹۱ بود. همبستگی پیرسون بین فهرست شادکامی آکسفورد با فهرست افسردگی بک و زیرمقیاس‌های برون‌گرایی و نوروژگرای EPQ به ترتیب برابر با ۰/۴۸-، ۰/۴۵ و ۰/۳۹- بود که روایی هم‌گرا و واگرایی فهرست شادکامی آکسفورد را تأیید کرد. نتایج تحلیل عاملی با استخراج ۵ عامل رضایت از زندگی، عزت نفس، بهزیستی فاعلی، رضایت خاطر و خلق مثبت توانستند با ارزش ویژه بزرگتر از ۱ در مجموع ۴۹/۷ درصد واریانس کل را تبیین کنند. میانگین نمرات آزمودنی‌های ایرانی در فهرست شادکامی آکسفورد (۴۲/۰۷)

1. Axford happiness inventory(OHI).

2. Argyle & lu.

3. Beck.

با یافته‌های پژوهش آرجیل ($m = ۳۵,۶$) متفاوت بود. یافته‌های پژوهش نشان دادند که فهرست شادکامی آکسفورد برای اندازه‌گیری شادکامی در جامعه ایرانی از اعتبار و روایی مناسب برخوردار است. روایی این مقیاس در مطالعات مختلف از جمله علی پور و نوربالا (۱۳۸۷) تأیید شده است، آرجیل و لو (۱۹۹۸) ضریب آلفای ۰٫۹۰ درصد را با ۳۴۷ آزمودنی، نوری (۱۳۸۱) با ۱۸۰ آزمودنی آلفای کرونباخ ۰٫۸۴ درصد را به دست آورده‌اند. در ایران علی پور و نوربالا (۱۳۸۷) با ۱۰۱ آزمودنی آلفای ۰٫۹۳ درصد را به دست آورده‌اند.

یافته‌ها

در این پژوهش، به منظور مقایسه سطح شادکامی والدین تک‌فرزند و چندفرزند، آزمودنی‌ها با یکدیگر مقایسه شدند. در جدول ۱، توصیف جمعیت شناختی آزمودنی‌ها از جمله تعداد والدین تک‌فرزند و چندفرزند، میانگین نمرات سطح شادکامی و انحراف استاندارد آنها ارائه شده است.

جدول ۱: توصیف داده‌ها در خصوص سطح شادکامی والدین بر اساس تعداد فرزند

متغیر	فراوانی	میانگین	انحراف استاندارد	حداقل	حداکثر
تک‌فرزند	۳۷	۴۲/۰۵	۱۱/۳۷	۲۳	۶۵
چندفرزند	۵۳	۴۸/۶۹	۱۰/۳۷	۳۰	۸۴

همانگونه که جدول ۱ نشان می‌دهد، میانگین سطح شادکامی والدین چندفرزند برابر با ۴۸/۶۹ شده که این میزان در بین والدین تک‌فرزند برابر با ۴۲/۰۵ به دست آمده است. طبق نتایج به دست آمده روشن شد که والدین چندفرزند، در خصوص سطح شادکامی، از میانگین نمره بالاتری نسبت به تک‌فرزندی‌ها برخوردار هستند. برای بررسی و مقایسه میانگین و معنادار بودن یا نبودن تفاوت آنها، از آزمون t نمونه‌های مستقل استفاده شد که نتایج به دست آمده در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲: آزمون t نمونه‌های مستقل در خصوص سطح شادکامی والدین تک‌فرزند و چندفرزند

آزمون لوبین		آزمون t	
سطح معناداری	مقدار f	مقدار t	درجه آزادی
۰/۶۳۶	۰/۲۲۶	-۲/۸۷	۸۸

طبق جدول ۲، نتایج آزمون t گروه‌های مستقل، می‌توان گفت که تفاوت دو گروه به لحاظ آماری معنادار است و (سطح شادکامی والدین چندفرزند در مقایسه با والدین تک‌فرزند بالاتر است و تفاوت این دو گروه معنادار می‌باشد).

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش، با هدف بررسی تفاوت سطح شادکامی والدین دارای یک و چند فرزند انجام شده است. آزمون فرضیه (جدول ۲)، نشان داد که تفاوت معناداری بین نمرات شادکامی والدین دارای یک فرزند و والدین دارای چند فرزند وجود دارد؛ بدین معنا که والدین دارای چند فرزند، نمرات بالاتری در سطح شادکامی کسب نمودند (جدول ۱). این یافته‌ها با پژوهش‌های محمودیان و پوررحیم (۱۳۸۱، ص ۹۳)، دادستان (۱۳۷۶)، گلدنبرگ (۱۳۸۲)، ترجمه حمیدرضا حسین شاهی برواتی و نقشبندی) و کارتر و مک‌گلدریک (۱۹۸۸؛ به نقل از محمد خالدیان و سهرابی، ص ۸۴) همسو و با تحقیق حاجی غلامی (۱۳۹۱) ناهمسو است؛ این می‌تواند به دلیل شرایط مختلف اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی حاکم بر جوامع مورد مطالعه باشد.

در تبیین این رابطه، می‌توان گفت: ۱- کودکان والدین را از تنهایی ﷻ ایی می‌بخشند و موجب نشاط و شادابی، افزایش کارآمدی و پختگی شخصیت والدین می‌گردد (محمودیان و پوررحیم، ۱۳۸۱). ۲- تعداد فرزندان موجب پدید آمدن روابط نزدیک و صمیمی والدین و فرزندان می‌شود. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که فراوانی روابط نزدیک با دیگران، یکی از همبسته‌های احساس شادکامی است (سلیگمن و کیکزنت میهالی، ۲۰۰۰، به نقل از حسین ثابت و مومنی پور، ۱۳۹۴). ۳- در تبیین این رابطه نیز می‌توان به تأکید و تشویق گزاره‌های دینی برای ازدیاد نسل و فرزندآوری اشاره نمود که موجب احساس امیدواری و معنادار بودن زندگی را به انسان می‌دهد. میلانی (۱۳۹۲) بیان می‌کند که هرچه خانواده کوچکتر باشد آسیب‌پذیری آن بالاتر است. خانواده‌هایی که یک فرزند دارند چون قائم به فرد است اگر مشکلی برای فرزند پیش آید زندگیشان تمام و نابود می‌شود.

از جمله محدودیت‌های این پژوهش: ۱- پژوهش حاضر به ابزار مورد استفاده این تحقیق وابسته است و کیفیت نتایج تابع ویژگی‌های پرسشنامه شادکامی آکسفورد می‌باشد. ۲- از محدودیت‌های آن، اجرا و بررسی سطح شادکامی در بین معلمان ناحیه ۴ شهر قم است. از این رو، به واسطه تفاوت‌های فردی و فرهنگی- اجتماعی برای تعمیم نتایج به سایر مناطق و اقشار، باید جانب احتیاط را رعایت کرد.

در این پژوهش نقش متغیرهای تأثیرگذار بر سطح شادکامی به طور کامل مورد بررسی قرار نگرفت. بنابراین، به پژوهشگران پیشنهاد می‌شود تا در پژوهش‌های آتی، اثر این متغیرها را نیز مورد مطالعه قرار دهند و برای تعمیم آن را در جوامع مطالعاتی دیگر اجرا کنند.

منابع

- قرآن کریم.
- ابراهیمی پور، قاسم؛ عارف محبی، محمد (۱۳۹۶)، *شاخص‌های خانواده مطلوب از دیدگاه اسلام*، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه‌السلام.
- احمدی، محمدرضا (۱۳۹۱)، «اثر بخشی مناسک عمره مفرده بر شادکامی و سلامت روانی»، *روان‌شناسی و دین*، شماره ۳، ص ۴۱-۶۲.
- اغیاری، اشرف؛ طاهر، محبوبه؛ آقایی، حکیمه (۱۳۹۶)، «مقایسه خودکارآمدی دانش‌آموزان خانواده های تک‌فرزند و دانش‌آموزان خانواده چندفرزند»، *چهارمین کنفرانس بین‌المللی نوآوری‌های اخیر در روان‌شناسی، مشاوره و علوم رفتاری*.
- افشار نجفی، فریدون؛ ربیعی نژاد، محمدرضا (۱۳۹۵)، «مقایسه انگیزش پیشرفت و ابعاد آن در دانش‌آموزان تک‌فرزند و چندفرزند»، *چهارمین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روان‌شناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی*.
- بیاتی، فاطمه (۱۳۸۳)، «مقایسه سازگاری عاطفی، اجتماعی، آموزشی و همدلی مادران و دختران در بین دانش‌آموزان دختر تک‌فرزند و چندفرزند مقطع راهنمایی شهر تهران»، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد مشاوره و راهنمایی*، تهران: دانشگاه الزهراء علیها‌السلام.
- پیک هارت، کارل (۱۳۸۹)، *کلیدهای تربیتی برای والدین تک‌فرزند*، چاپ سیزدهم، ترجمه مسعود حاجی‌زاده، تهران: صابرین.
- حاجی غلامی یزدی، مهدیه (۱۳۹۱)، «تأثیر آموزش مهارت فرزندپروری بر نگرانی، اضطراب و باورهای خودکارآمد والدین»، *مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد*، شماره ۲ (۲۱).
- حر عاملی، محمد (۱۴۰۹ق)، *وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه*، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- حسین ثابت، فریده؛ مومی‌پور، مهرنوش (۱۳۹۴)، «رابطه عمل به باورهای دینی و جهت‌گیری مذهبی با شادکامی در دانشجویان دختر»، *روان‌شناسی و دین*، شماره ۳، ص ۱۴۵-۱۶۱.
- خالدیان، محمد؛ سهرابی، فرامرز (۱۳۹۳)، «اثر بخشی معنادرمانی به شیوه گروهی بر کاهش افسردگی و افزایش امید در سالمندان با سندرم آشیانه خالی»، *فصلنامه مطالعات روان‌شناسی بالینی*، شماره ۱۵، ص ۷۹-۱۰۳.

- خلیلیان شلمزاری، محمود (۱۳۹۷)، «بررسی پژوهش‌های روان‌شناختی داخلی در تک‌فرزندی: مرور سیستماتیک»، *پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده*، شماره ۱۰، ص ۹۹-۱۲۵.
- دادستان پریخ (۱۳۷۶)، *روان‌شناسی مرضی تحولی از کودکی تا بزرگسالی*، تهران: سمت، چاپ دوم.
- دانش، عصمت (۱۳۸۹)، «مقایسه سطح شادکامی و سلامت روانی دانشجویان دختر و پسر متأهل و مجرد دانشگاه»، *روان‌شناسی کاربردی*، شماره ۱۶.
- رجبعلی، عبدالحمید (۱۴۳۵)، «تضاد طرح کاهش جمعیت با تعالیم دینی»، *فصلنامه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام*، شماره ۲، ص ۵۳.
- زارعی توپخانه، محمد (۱۳۹۴)، «مقایسه ویژگی‌های شخصیتی و رضایت از زندگی دانش‌آموزان خانواده‌های دارای تک و دو فرزند با بیش از دو فرزند»، *اسلام و پژوهش‌های روان‌شناختی*، (۱)، ص ۹۵-۱۱۲.
- ساطوریان، سید عباس؛ طهماسیان، کارینه و احمدی، محمدرضا (۱۳۹۳)، «مقایسه مشکلات رفتاری کودکان در خانواده‌های تک‌فرزند و دوفرزند»، *روان‌شناسی و دین*، شماره ۲۷، ص ۸۱-۶۶.
- شجاعی، محمدصادق (۱۳۸۶)، *نقش فرزند در استحکام و بهداشت روانی خانواده، همایش تقویت نظام خانواده و آسیب‌شناسی آن*، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام.
- شرفی، محمدرضا (۱۳۸۱)، *خانواده متعادل*، تهران: انجمن اولیا و مربیان، چاپ هفتم.
- شفیعی، نرگس (۱۳۹۱)، «جهت‌گیری مذهبی و مرکز کنترل بیرونی، ارائه الگوی شادکامی در دانش‌آموزان»، *روان‌شناسی و دین*، شماره ۴، ص ۱۰۵-۱۱۹.
- شولتز، داوون و شولتز، سیدنی الن (۱۳۸۵)، *نظریه‌های شخصیت*، ترجمه یحیی سید محمدی، تهران: نشر ویرایش، چاپ نهم.
- شیخی، محمدتقی (۱۳۸۳)، *جمعیت و تنظیم خانواده*، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- صادقی، مسعود؛ روشن‌نیا، سمیه (۱۳۹۴)، «مقایسه تاب‌آوری در نوجوانان خانواده‌های چندفرزند و تک‌فرزند»، *اولین کنگره ملی توانمندسازی جامعه در حوزه علوم اجتماعی و روان‌شناسی و علوم تربیتی*.
- عابدین‌آبادی، عاطفه (۱۳۹۱)، «رابطه جهت‌گیری مذهبی سبک‌های مقابله و شادکامی در دانشجویان»، *روان‌شناسی و دین*، شماره ۳، ص ۱۳۵-۱۶۳.
- علی محمدی، کاظم (۱۳۸۸)، *شادکامی و ساخت آزمون آن از دیدگاه اسلام، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی بالینی*، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام.
- فیاضی، مینا (۱۳۹۵)، «مقایسه عملکرد خانواده و خودمتمایزسازی در دانشجویان تک‌فرزند و چندفرزند»، *دومین همایش ملی روان‌شناسی و علوم تربیتی*.

- گلدنبرگ ایرنه و گلدنبرگ هربرت (۱۳۸۲)، *خانواده درمانی*، مترجمان حمیدرضا حسین شاه‌ی برواتی و سیامک نقشبندی، تهران: انتشارات روان.
- مباحثی، محمود؛ علیدوستی، معصومه؛ حیدری سورشجانی، سعید؛ خسروی، فرزین؛ خلفیان، پوران؛ جلیلیان، محسن (۱۳۹۲)، «تعیین مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر الگوی باروری خانواده‌های تک‌فرزند و بدون‌فرزند شهرستان شهرکرد در سال ۱۳۹۲»، *مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی ایلام*، ۲۱(۶)، ص ۶۳-۷۰.
- محمودیان، حسین؛ محمدرضا پور، رحیم (۱۳۸۱)، «ارزش فرزند از دیدگاه زوجین جوان و رابطه آن با باروری»، *فصلنامه جمعیت*، شماره ۴۱، ص ۸۹-۱۰۳.
- معاونت پژوهش، گروه روان‌شناسی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام (۱۳۸۶)، *تقویت نظام خانواده و آسیب‌شناسی آن*، ج ۱ و ۲، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام.
- مهدی یار، فاطمه؛ خیر، محمد؛ حسینی، مریم (۱۳۹۳)، «مقایسه سندرم آشیانه خالی در والدین قبل و بعد از ترک منزل توسط فرزند(ان)»، *مجله دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی*، ۴(۵۸)، ص ۲۹-۱۷.
- مینوچین، سالوادور (۱۳۷۳)، *خانواده و خانواده‌درمانی*، ترجمه باقر ثنائی، تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر.
- نعیمی، ابراهیم؛ سعیدی، میلاد؛ کاظمیان، سمیه (۱۳۹۸)، «مقایسه کیفیت زندگی زوجین تک‌فرزند با زوجین دارای بیش از دو فرزند در خانواده‌های تهرانی»، *مشاوره و روان‌درمانی خانواده*، شماره ۱(۲۷)، ص ۱۶۱-۱۷۲.
- هاشم بیگی، الهه؛ سروقد، سیروس (۱۳۹۴)، «مقایسه اعتماد به نفس، شادکامی و سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان تک‌فرزند و چندفرزند»، *دومین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روان‌شناسی آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران*.
- هراتیان، عباسعلی؛ ساطوریان، عباس؛ زارعی، محمد؛ جان بزرگی، مسعود؛ آگاه‌هریس، مزگان (۱۳۹۴)، «بررسی تفاوت تعارض زناشویی، باورهای غیر منطقی، روان‌بنه‌های ناسازگار و پایبندی مذهبی والدین دارای یک و چند فرزند»، *روان‌شناسی و دین*، ۳(۳۱)، ص ۹۳-۱۱۲.
- هروی، مرضیه؛ چراغی کوتیانی، اسماعیل؛ هراتی، محسن (۱۳۹۹)، «تحلیل آسیب‌های تک‌فرزندی برای والدین با رویکرد دینی و روان‌شناختی»، *دوفصلنامه مطالعات اسلامی آسیب‌های اجتماعی*، شماره ۱(۳)، ص ۱۸۲-۱۶۳.
- Li, Y., Liu, L., Lv, Y., Xu, L., Wang, Y., & Huntsinger, C. S. (2015). Mother-child and teacher-child relationships and their influences on Chinese only and non-only children's early social behaviors: The moderator role of urban-rural status. *Children and Youth Services Review*, 51, 108-116.

-
- Krynen, C. (2011). The rise of single-child families: Psychologically harming the child. *Intuition BYU Undergrad J Psychol*, 7, 10-4.
 - Lisen, C. R, & Blanton, P. W, 2001, Experience of only children, *Journal of Individual Psychology*, v. 57 (2), p. 725-740.